

KAYKOVUSNING “QOBUSNOMA” ASARIDA AXLOQIY TARBIYANING O’RNI

Normamatova Sarvinoz Kamoliddin qizi

sarvinoznormamatova04@gmail.com

Tojiyeva Lobar Oybek qizi

lobartojiyeva2005@gmail.com

Termiz davlat universiteti 2-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada Kaykovusning “Qobusnoma” asarida tarbiyaning ma’naviy, aqliy, jismoniy va axloqiy tomonlama tasnifi bayon qilinadi. Asarning bugungi kunda tarbiya borasidagi ahamiyati qay darajadagi ekanligi ochib beriladi.

Kalit so’zlar: Odob va xulq, adolat, sabr-toqat, pand-nasihat, fazilatlar tarbiyasi, ijtimoiy mas’uliyat, hayot saboqlari, ilmga intilish.

Sharq va Markaziy Osiyo xalqlari orasida keng tarqalgan axloqiy-ta’limiy, pand-nasihat ruhida yozilgan, fors-tojik badiiy nasrining birinchi hamda yirik yodgorligi hisoblangan asar bu Qobusnomadir. Ushbu asar Kaykovus qalamiga mansub bo’lib, muallif uni XI asrda yozgan, 44bobdan iborat va o’g’li Gilonshohga bag’ishlagan.

“Qobusnoma” asosini Qur’oni Karim suralari, Muhammad (s.a.v) payg’ambarimizning faoliyati va ko’rsatmalarini ifodalovchi hadislar, hikmatli hikoyatlar tashkil etadi. Asarda hunar va ilm jamiyat taraqqiyotining asosiy omillari deb qaraladi.

Kaykovus dunyodagi mavjudotni bir-biri bilan bog’liq va murosasiz deb talqin qiladi. U kishi ruhiyatini ham 2ga bo’ladi: jismoniy sezgini –modda, ruhiy hissiyotni esa “jon” bilan bog’laydi va bularning birini moddiy, ikkinchisini ruhiy hayot mahsuli deb hisoblaydi. Uning fikricha, dunyodagi hamma narsalar yaralishi va mohiyat e’tibori bilan ilohiydir.

Zero, inson Ollohni tanimoq uchun, avvalambor, o’zini bilmog’i, ya’ni “sozga qarab sozandani tanimog’i lozim”, - deydi. Bu kabi ixcham hikoyatlar, rivoyatlar, she’r va latifalar, maqol va hikmatlar yordamida bayon qilinadi.

Bu asarning fazilatlari cheksiz: unda ham jismoniy, ham aqliy tarbiyaning hamma qirralari o’ta zukkolik tahlil qilinadi.

Axloqiy tarbiyaning o’rni “Qobusnoma” asarida quyidagicha aks etadi:

Avvalo, tarbiyaning bosh mezoni sifatida odob va xulq kabi fazilarni ko’rsatadi.

Kaykovus odobni har bir insonning eng asosiy fazilati deb biladi. U inson o'zini qanday tutishi, keksalarga va yoshlarga munosabati orqali xulqini namoyon qilishini ta'kidlab o'tadi.

Ikkinchidan, halollik va adolat ham tarbiyada muhim o'rin tutadi. Adolatli bo'lish nafaqat shaxsiy, balki jamiyat oldidagi burchi deb ham biladi. Halollik esa hayotiy muvaffaqiyat kaliti deb ko'rsatadi.

Keyingi bosqichda muallif tarbiyada yana hayotiy tajriba va sabr, ilm olishga intilish, mas'uliyatli bo'lish, shu bilan bir qatorda aqlni rivojlantirish kabi xislatlar inson tarbiyasida asosiy ahamiyatga ega deb tahlil qilib o'tadi. Kaykovus ilm olishni va uni hayotda qo'llashni insoniylikning muhim qismi sifatida ko'radi. Bilim olish insonni yuksaltiruvchi asosiy omil ekanini ta'kidlaydi. Asar doirasida sabr-toqatning hayotda muhim o'rni borligini ko'p bora ta'kidlaydi. Har qanday vaziyatda me'yorni saqlash va hayotiy sinovlardan saboq olish kerakligi o'rgatiladi. Kaykovus rahbarlarning xalq oldidagi mas'uliyatini va qanday boshqarish keraklini ham atroflicha tahlil qiladi. Rahbarlar adolat, qattiqqo'llik va mehr uyg'unligi bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi.

Bu asar nafaqat axloqiy tarbiya, balki ma'naviyat, dunyoqarash va hayotiy saboqlarni ham keng yoritib beradi. Shu sababdan u nafaqat o'z davrida, balki bugungi kunda ham tarbiyaviy manba bo'lib qolmoqda.

Muallif asarning so'nggida farzandiga aytgan dil so'zlarida har bir yosh egallashi zarur bo'lgan aqliy, axloqiy, jismoniy tarbiya va boshqalar bilan bog'liq faoliyat turlarini bilish kabilar ham o'z ifodasini topgan. Deydiki: “ Ey farzand, bilgilki, men shu qirq to'rt bobda har xil ishlar to'g'risida so'z dedim va har bob haqidagi masalalar yuzasidan pand-nasihat qildim. Agar oqil bo'lmoq tilasang hikmat o'rgangil, aql hikmat bila kamolotga yetar”.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Kaykovusning katta xizmati u yoshlarni hayotga tayyorlashda, ularni har tomonlama yuksak qilib kamolga yetkazishning nazariy masalalarini amaliy faoliyatga tatbiq etishda tarbiyani asosiy mezon sifatida ko'rsatishidir. Va bu mezon bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kaykovusning “Qobusnoma” asari. “Yangi asr avlodi” nashriyoti.2018.
2. Obiddin Mahmudov “Farzandnoma” asari. “O'qituvchi” nashriyoti.2020.